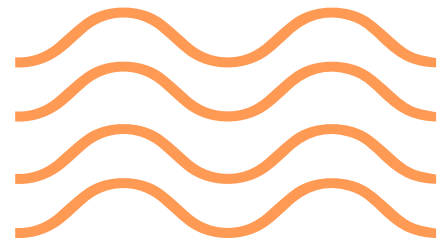

Osaava Etelä-Pohjanmaa

ELO –toiminnan ja jatkuvan oppimisen strategia vuosille
2021 -2024

Sisällys

[Johdanto](#)

[Elinikäisen ohjauksen ja jatkuvan oppimisen taustat ja lähtökohdat](#)

[Elinikäisen ohjauksen ja jatkuvan oppimisen visio Etelä-Pohjanmaalla](#)

[Etelä-Pohjanmaan ELO-toiminnan ja jatkuvan oppimisen strategiset tavoitteet ja painopisteet](#)

[Etelä-Pohjanmaan ELO-toiminnan ja jatkuvan oppimisen toimenpiteet](#)

[ELO & JOP verkoston toimijat ja kokoonpano](#)

[Liitteet ja linkit](#)

Johdanto

Alueellisen elinikäisen ohjauksen yhteistyöryhmä (myöhemmin ELO-ryhmä) toimii Etelä-Pohjanmaan alueen elinikäisten ohjauspalveluiden yhteistyöverkostonä, johon jatkossa yhdistetään myös jatkuvan oppimisen alueellinen koordinaatio. Jatkuva oppiminen sisällytetään rinnakkain tähän strategiaan.

ELO-ryhmän tehtävät:

- Elinikäisen ohjauksen palveluiden kehittäminen ja tukeminen.
- Tuoda esiin, arvioida ja parantaa ohjaustoiminnan alueellisia käytänteitä yhteistyössä ohjaustoiminnan asiantuntijoiden ja työelämän kanssa. *Edistää jatkuvaa oppimista.*
- Tavoitteena on arjessa toimiva yhteistyö mm. tiedon jakaminen, toimintamallien, menetelmien ja yhteisten hankkeiden kehittäminen.
- Lisätä alueellista yhteisvastuuta, optimoida ohjausresurssien käyttöä ja sen tuloksena estää väestön syrjäytymistä ja lisätä osallisuutta.

1. ELINIKÄISEN OHJAUKSEN JA JATKUVAN OPPIMISEN TAUSTAT JA LÄHTÖKOHDAT

ELO-toiminta ja jatkuva oppiminen

perustuvat valtakunnallisesti työ – ja elinkeinoministeriön, opetus- ja kulttuuriministeriön sekä sosiaali- ja terveysministeriön Suomen elinikäisen ohjauksen strategiaan ja tavoitteisiin sekä alueille jaettuun ELO-tehtävään.

Jatkuvalla oppimisella vastataan tarpeeseen kehittää ja uudistaa osaamista elämän ja työuran eri vaiheissa.

Muutosilmiöt: Taantuva väestökehitys, eriarvoistuva ja jakautuva yhteiskunta

- Väestökehitys etenee Suomessa eritahtisesti. Alueilla voi tapahtua samanaikaisesti kasvua, tiivistymistä ja eriytymistä. Väestö keskittyy keskustoihin ja kaupunkialueille. Alueet eriytyvät toisistaan yhä enemmän, mikä luo haasteita hyvien liikenneyhteyksien ja saavutettavien palvelujen luomisessa kaikkialle Suomeen.
- Huoltosuhteen kehitys on huolestuttavaa laajalti kiihtyvän ikääntymisen ja matalan syntyvyyden vuoksi. Suomen väestörakenne on yksi haastavimmista ikääntyvässä Euroopassa. Eläkeläisten määrä on kasvanut erityisesti harvaan asutuilla alueilla, mutta jatkossa muutos tulee näkymään enenevässä määrin seutu- ja maakuntakeskuksissa.
- Väestörakenteen nostaminen kestäväälle tasolle ei ole mahdollista ainoastaan syntyvyyden lisääntymisen kautta. Maahanmuutolla tulee olemaan tulevana vuosikymmeninä entistä suurempi merkitys väestökehityksen suunnalle. Haasteena on, että kansallinen ja kansainvälinen muuttoliike eivät jakaudu tasaisesti kansainvälisesti ja muuttovirrat kohdistuvat enenevässä määrin keskuksiin maan sisällä.
- Suomessa eriarvoisuus on kansainvälisissä vertailuissa matala, mutta tilanne on heikentynyt viime vuosikymmenien aikana. Maakuntien väliset tai kuntien sisäiset erot terveydessä, hyvinvoinnissa, koulutuksessa tai tulotasossa voivat olla huomattavat. Eriarvoisuuden kasvu sosioekonomisten ryhmien, sukupuolten, valtaväestön ja vähemmistöjen välillä on vakava huolenaihe. Lisäksi ylisukupolvisen eriarvoisuuden lisääntymiseen on kiinnitettävä huomiota. Suomessa suuri osa väestöstä, erityisesti nuoret uskovat myönteisempään tulevaisuuteen, mutta näkemykset voivat poiketa merkittävästi sukupolvien, alueiden tai tuloluokkien välillä. Erityisesti matalimman tulotason ihmisryhmien parissa tulevaisuus nähdään synkimpänä.

Etelä-Pohjanmaan kohtalonkysymyksiä

- Vastaaminen taantuvaan väestökehitykseen
- Eriarvoistumiskehityksen pysäyttäminen
- Luottamukseen perustuvan hyvinvointiyhteiskunnan turvaaminen

Etelä-Pohjanmaan tilannekuva väestö ja hyvinvointi

- Etelä-Pohjanmaan väkiluvun kehitys oli tasaista vuosien 2000 ja 2012 välillä, joihin lukeutui sekä maltillisen kasvun, että kohtuullisesti vähenevän väestön vuosia. Tilanne kääntyi 2010- luvun aikana, jolloin syntyvyys aleni dramaattisesti ja muuttoliike kiihtyi. Etelä-Pohjanmaalla syntyneiden lasten vuosittainen määrä on vähentynyt 2010-luvulla noin neljänneksellä.
- Viime vuosikymmenen aikana väestö väheni kaikissa seutukunnista lukuun ottamatta Seinäjoen seutua. Väestökehityksen kannalta merkittävä ongelma on, että työikäisen väestö on vähentynyt, samanaikaisesti väestön ikääntymisen kiihtyessä. Etelä-Pohjanmaalla väestöllinen huoltosuhde on ollut heikoimpien joukossa ja viime vuosina kasvu on ollut nopeampaa kuin maassa keskimäärin.
- Etelä-Pohjanmaalla asui vuoden 2020 lopulla 192 150 henkeä. Tilastokeskuksen uusimman väestöennusteen mukaan, maakunnan väestömäärä olisi vuonna 2030 noin 10 000 henkeä pienempi. Erityisesti lasten ja työikäisten määrän lasku tulisi olemaan huomattava. Polarisaatiokehitys keskuskaupungin ja muun maakunnan välillä kasvaisi, ja väestöllinen huoltosuhde heikentyisi jokaisessa Etelä-Pohjanmaan kunnassa.
- Väestöennusteen kulku on mahdollista kääntää, mikäli syntyvyys kääntyisi kasvuun, työikäistä väestöä ja maahanmuuton määrää saadaan lisätyksi.
- Etelä-Pohjanmaan sairastavuusindeksi on korkeampi kuin maassa keskimäärin ja samoin kuin väestön pienituloisuus. Erityisesti yksinhuoltajaperheiden, ikääntyvien ja vanhuksien sekä yksinasuvien hyvinvoinnin nähdään olevan muusta väestöstä heikompi. Muistisairaudet ja psyykkiset pitkäaikaissairaudet ovat lisääntyviä ongelmia ja myös yksinäisyyttä pidetään edelleen vaikeutuvana ongelmana.
- Erityisesti nuorten integroiminen maakuntaan ja työmarkkinoille on tärkeä edistettävä tavoite. Etelä-Pohjanmaalla nuorista työttömistä työnhakijoista iso osa on pelkän peruskoulun varassa olevia nuoria. Erityisesti heikoimmassa asemassa olevien tukeminen, yksilöllisen tarpeen ja vaiheiden mukaisesti yhteensovittamalla eri palveluita, tukee työmarkkinoille sijoittumista ja ehkäisee syrjäytymistä. Palvelupolkuihin tulisi pystyä liittämään myös riittävät sosiaali-, terveys- ja kuntoutuspalvelut.

Muutosilmiöt: Osaamisperustan mureneminen, kasvavat osaamisvaatimukset, työn ja teknologian murros

- Työn ja teknologian murroksen vaikutukset ulottuvat laajalti yhteiskuntaan, ammatteihin ja elinkeinoelämään. Teknologinen kehitys ja digitalisaatio muuttavat toimialojen rakenteita, työn sisältöjä sekä työnantajan ja työntekijän välistä suhdetta. Työelämästä tulee entistä monipuolisempaa, osaamisvaatimukset kasvavat ja syntyy uusia ammatteja. Työtä katoaa, ja uutta työtä syntyy tilalle. On ennakoitu, että uudet ammatit tulevat vaatimaan erityisesti korkeaa osaamista. Uusi työ ei kuitenkaan välttämättä synny samalle toimialalle tai samalle alueelle, vaan polarisaatiokehitys voi vahvistua alueiden ja ammattien välillä.
- Muutosten nopeus tulee kasvamaan. Aikaisempina vuosikymmeninä erityisesti peruskoulutason työ on vähentynyt, ja nyt huomattavana huolena on keskiluokkaisen työn väheneminen. Suuri osa nykyisistä tehtävistä on automatisoitavissa, mikä voi johtaa kokonaisten ammattien häviämiseen.
- Kasvavana uhkana on osaamisen eriarvoistuminen, minkä ehkäisemiseksi kaikille on pyrittävä tarjoamaan yhtäläiset mahdollisuudet koulutukseen hakeutumiseen toiselta asteelta aina ylempään korkeakoulututkintoon saakka. Suomessa on kansainvälisesti tarkasteltuna tasa-arvoinen koulutusjärjestelmä, mutta osaamiseen liittyvä eriarvoistuminen on monin tavoin kasvanut. Alueiden välillä on huomattavat erot korkeakoulutuksen resursseissa, koulutustason periytyvyys on lisääntynyt ja sosioekonomisten tekijöiden merkitys on kasvanut.

Etelä-Pohjanmaan kohtalonkysymyksiä

- Työn ja teknologian murros ja korkean osaamisen työn lisääntyminen
- Uuden työn syntyminen ja epätasainen jakautuminen alueille ja aloille
- Osaamisperustan mureneminen
- Osaavan työvoiman saatavuus
- Tasa-arvoisen ja saavutettavan koulutusjärjestelmän turvaaminen

Etelä-Pohjanmaan tilannekuva koulutus ja työllisyys

- Korkea-asteen tutkinnon suorittaneiden osuus 15 vuotta täyttäneestä väestöstä on Etelä-Pohjanmaalla maakunnista toiseksi matalin. Koulutustason alueelliset erot ovat Suomessa kiihtyneet, ja 1970-luvulla syntyneet ovat jäämässä kaikkein korkeimmin koulutetuksi sukupolveksi. Koulutusentän kehitys kaikilla koulutustasoilla on Etelä-Pohjanmaalla merkittävä huolenaihe. Koulutuksen saavutettavuus, korkeakoulutuksen resurssit ja tutkintomäärät ovat keskeisiä kysymyksiä.
- Vuosien 2002-2010 välillä maakunnan koulutustaso kasvoi 25–34-v. ikäryhmässä maakunnista kaikkein eniten, mutta 2010-luvulla nuorten aikuisten koulutustaso laski maakunnista kolmanneksi eniten. Etelä-Pohjanmaalla nuorten korkeakoulutettujen (25-34 v.) määrä on vähentynyt vuodesta 2010 yli tuhannella henkilöllä. Muutos on ollut hätkähdyttävän nopea
- Nykykehitykseen ovat vaikuttaneet pitkään jatkuneet koulutusleikkaukset, koulutuksen keskittämiskehitys suurten kaupunkien pitovoiman kasvu ja osin muuttoliike. Tällä hetkellä Etelä-Pohjanmaalla on korkeakoulujen aloituspaikkoja maakunnista kaikkein vähiten suhteessa 15-24 ikäiseen väestöön
- Etelä-Pohjanmaalla työmarkkinat ovat perinteisesti olleet dynaamiset, rakennetyöttömyys vähäistä ja työttömyysjaksot lyhyet. Työllisyysaste oli työvoimatutkimuksen mukaan vuonna 2020 maakunnassa Manner-Suomen korkein (76,0 %) ja työttömyysaste 2. matalin (5,6 %).
- Työllisyyden haasteet ovat kärjistyneet Etelä-Pohjanmaalla. Maakunnan työvoimarakenne ei kykene vastamaan alueen yritysten rekrytointitarpeisiin.
- Maakunnista työvoimapula on ollut kaikkein korkein Etelä-Pohjanmaalla vuosina 2018, 2019 ja 2020. Vuonna 2020 E-P:llä lähes joka neljäs toimipaikka olisi voinut laajentua, jos osaavaa työvoimaa olisi ollut saatavilla Viime vuonna työvoimaa hakeneista toimipaikoista 22 % jäivät kokonaan tai osittain vaille työntekijöitä. Lähes 8000 työpaikkaa on jäänyt saamatta vuosien 2018-2020 aikana työvoimapulan vuoksi.
- Haasteena on kasvava työttömyyden kohtaanto-ongelma. Työttömiä on vähän ja avoimia työpaikkoja on auki paljon. Erityisenä huolena on nuorten työttömyyden ja pitkäaikaistyöttömien määrän kasvu.

Etelä-Pohjanmaan maakuntastrategia

Vakaa ja Vilkas

Strategiset tavoitteet

- Kestävä väestörakenne
- Inspiroiva luonnonympäristö ja monipuolinen asuminen
- Sujuva ja saavutettava arki
- Korkea elämänlaatu ja hyvinvoinnin vahvistaminen

Joustava ja Kestävä

Strategiset tavoitteet

- Ilmastoviisas Etelä-Pohjanmaa (Smart lakeus)
- Elinkeinopainoalojen vahvistaminen (Smart lakeus)
- Toimintatapojen uudistaminen (Smart lakeus)

Älykäs ja Taitava

Strategiset tavoitteet

- Nouseva osaamistaso ja laajeneva koulutustarjonta
- Osaava työvoima ja laadukas työelämä
- Vahvistuvat innovaatioekosysteemit (Smart lakeus)
- Kansainvälinen verkottuminen (Smart lakeus)

Poimintoja maakuntaohjelmasta 2022-2025

Osaamisesta on muodostumassa tärkein tuotantotekijä. Etelä-Pohjanmaan tulevaisuuden kannalta osaamistason nostaminen on ratkaisevan tärkeää, ja sitä on edistettävä määrätietoisesti niin oppilaitoksissa kuin elinkeinoelämässä. Tulevaisuuden osaamisvaatimukseen vastaaminen edellyttää rakenteellisiin haasteisiin vastaamisen lisäksi jatkuvan oppimisen järjestelmän vahvistamista. Opintopoluissa on tunnistettava yksilön aiempi osaaminen entistä paremmin. Opiskelun joustavuus ja paikkariippumattomuuden kasvu tukevat alueellisesti tasapuolisen koulutustarjonnan säilyttämistä

Toimenpiteitä

- Kehitetään Seinäjoen yliopistokeskusta tutkimuspalvelujen lisäksi koulutuksen tarjoajana ja panostetaan opetuksen laatuun
- Kehitetään digitaalista pedagogiikkaa, hybridioppimista ja oppimisympäristöjä, jotka parantavat koulutuksen saavutettavuutta
- Varmistetaan toisen asteen koulutuksen fyysinen saavutettavuus maakunnassa, mutta panostetaan digitaalisten oppimisympäristöjen rakentamiseen
- Investoidaan aktivoivaan ja mahdollistavaan koulutukseen sekä vahvistetaan uusia oppimisen tapoja.
- Vahvistetaan yritysten ja oppilaitosten yhteistyötä opetuksessa ja opetusvälineiden kehittämisessä, edistetään koulutuksen työelämävastaavuutta ja syvennetään toisen asteen koulutuksen kansainvälistä yhteistyötä
- Kehitetään eri oppilaitosten yhteistyönä digitaalisuuteen pohjautuva jatkuvan oppimisen palvelumalli, joka mahdollistaa opintotarjonnan laajentamisen ja monipuolisemman opiskeluympäristön.
- Laajennetaan työssä olevien mahdollisuuksia suorittaa korkeakoulututkinto tai toisen asteen tutkinto Etelä-Pohjanmaalla työn ohessa alueella asuen.
- Tarjotaan joustavia mahdollisuuksia työn ja opiskelun yhdistämiseen ja varmistetaan tarvelähtöinen oppiminen ja sen palvelut kaiken ikäisille tehokkaan opintoneuvonnan avulla.

Nostoja Etelä-Pohjanmaan maakuntaohjelmasta

- Varmistetaan nuorille edellytykset hyvään elämään ja valoisaan tulevaisuuteen
- Tuetaan ikääntyvien toimintakyvyn säilymistä ja täysipainoisen elämän mahdollisuuksia
- Nostetaan Etelä-Pohjanmaan koulutustasoa ja vahvistetaan Seinäjoen asemaa korkeakoulukaupunkina
- Edistetään toisen asteen koulutuksen saavutettavuutta ja laatua
- Rakennetaan aito jatkuvan oppimisen järjestelmä
- Panostetaan monipuolisesti eri-ikäisten osaamistason nostamiseen
- Edistetään työllistymistä
- Edistetään ulkomaisen työvoiman rekrytointia
- Kehitetään laadukasta työelämää

Nostot koulutuspoliittisesta selonteosta ja kansallisesta TKI-tiekartasta

- Kansallisena tavoitteena on, että koulutus- ja osaamistaso nousevat kaikilla koulutusasteilla, oppimiserot kaventuvat ja koulutuksellinen tasa-arvo lisääntyy. Turvataan koulutuksen saavutettavuus, laatu ja tasa-arvo.
- Yhteiskunnan kestävyysvajeen syvetessä tulee huolehtia osaavan työvoiman saatavuudesta. Työvoiman tarpeeseen vastaaminen edellyttää koulutustarjonnan suuntaamista, ennakointia, ja koulutuksen vetovoimasta huolehtimista.
- Koulutuksessa tavoitellaan lisää vaikuttavuutta joustavuudella, monipuolisella tarjonnalla ja oppijakeskeisillä rakenteilla yli sektoreiden. Tämä lisää painetta yhteistyöhön ja koulutuspolkujen lyhentämiseen.
- Suomen kilpailukyky ja hyvinvointi rakentuvat osaamiselle, tutkimukselle ja innovaatioille.
- TKI-tiekartan tavoitteena on, että Suomi pysyy uuden tiedon tuottamisen sekä teknologian kehittämisen ja soveltamisen eturintamassa ja että tutkimus- ja kehittämispanokset ovat 2030 nousseet neljään prosenttiin BKT:sta.
- Tarvitaan julkisen ja yksityisen sektorin yhteisiä investointeja osaamiseen ja TKI-toimintaan sekä merkittävää kansallista osaamis- ja koulutustason nousua
- Tiekartassa on tunnistettu kolme toisiinsa liittyvää strategista kehittämiskohdetta: osaaminen, uusi kumppanuusmalli ja innovatiivinen julkinen sektori
- Osaamiskärkien vahvistamiseksi, leventämiseksi ja vaikuttavuuden lisäämiseksi tutkimusta ja sitä hyödyntäviä verkostoja on koottava isommiksi osaamiskeskittymiksi ja ekosysteemeiksi
- Suomen kilpailukyvyn vahvistaminen edellyttää, että eri sektoreiden tai hallinnon tasojen TKI-toimintaa edistävät toimenpiteet ovat toisiaan tukevia ja samansuuntaisia
- Koulutuksen periytyvyys ja koulutukseen ja jatkuvaan oppimiseen kannustamiseen ja innostamiseen panostaminen / osaamistason pysyminen korkeana – erilaiset polut koulutuksen jatkamiseen eri asteelta toiselle - yhteistyö merkittävää ja edelleen jatketaan ja tuodaan lähelle opiskelijoita

Nostot korkeakoulutuksen ja tutkimuksen 2030 visiosta sekä jatkuvan oppimisen uudistuksen linjauksista 2020

Vision toteutumisen tavoitteena on, että sivistys, osaaminen, tiede ja teknologia toimivat vahvemmin ihmisen ja yhteiskunnan hyväksi. Koulutuksen sekä tutkimus- ja innovaatiotoiminnan avoimuus tuo korkeakoulujen osaamisen laajasti yhteiskunnan käyttöön. Yliopistot ja ammattikorkeakoulut ovat rohkeita uudistajia ja ratkaisujen tuottajia, yhteiskunnan ja elinkeinojen uudistajia ja menestyksen sekä hyvinvoinnin perustan rakentajia.

Opetuksessa ja oppimisessa korostetaan luovuutta ja erilaisten oppijoiden mahdollisuuksia koko koulutuspolun aikana. Osa laadukasta kasvatusta ja opetusta on joustavien opetusjärjestelyiden systemaattinen kehittäminen. Perusopetuksen päättövaiheessa tulee vahvistaa JOPO-toimintaa syrjäytymisen ehkäisemiseksi osana elinikäisen oppimisen mahdollisuuksia. Laadukas varhaiskasvatus ja yksilön kasvua ja kehitystä tukevat oppimisympäristöt ja opetus perus- ja toisen asteen koulutuksessa rakentavat pohjan myöhemmälle menestymiselle korkea-asteella.

Visiossa nähdään, että koulutuksen on annettava hyvä pohja uuden osaamisen hankkimiselle myöhemmin työuralla. Tutkintokoulutuksen opintoprosessien kehittämisen lisäksi tarvitaan uudenlaista, joustavaa koulutustarjontaa, joka mahdollistaa paitsi tutkinto-opiskelijoille, myös työelämässä oleville, joustavat osaamisen kehittämisen polut.

Nostot korkeakoulutuksen ja tutkimuksen 2030 visiosta sekä jatkuvan oppimisen uudistuksen linjauksista 2020

Jatkuvan oppimisen parlamentaarisessa uudistuksessa tarkastellaan erityisesti työuran aikaista ja työikäisten oppimista

- Huoli osaavasta työvoimasta kasvaa ikärakenteen muutoksen ja koulutustason nousun pysähtymisen vuoksi
- Työmarkkinoilla jo olevien henkilöiden osaamisen kehittäminen ja uudistaminen on välttämätöntä
- Teknologinen kehitys muuttaa joka kolmatta työtehtävää
- Koulutustarjonnasta puuttuu nopeasti käynnistettävää, lyhytkestoista koulutusta sekä osaamispalveluita, jotka yhdistelisivät sisältöjä eri koulutusaloilta.

Keskeisiä toimia ovat

- Tarpeet huomioon ottavan koulutustarjonnan lisääminen
- Työn ja osaamisen liiton rakenteiden vahvistaminen
- Ohjauksen vahvistaminen eri kohderyhmien tavoittamiseksi työssä ja sen ulkopuolella
- Ennakoinnin ja sen hyödyntämisen parantaminen
- Aliedustettujen ryhmien tarpeiden huomiointi
- Etuuksien kehittäminen tukemaan jatkuvaa oppimista (esim. työttömyysetuus ja opintotuki)

"VISIO: Osaaminen uudistaa työelämää ja työelämä osaamista"

Elinikäisellä ohjauksella tarkoitetaan tieto-, neuvonta- ja ohjauspalveluja, joita voidaan kuvata seuraavasti:

TIETOPALVELUT

Asiakas saa eri tiedotuskanavia hyödyntäen tarvitsemaansa tietoa koulutus- ja työmahdollisuuksista, opiskelusta ja rahoituksesta. Asiakkaita voivat olla yksityiset henkilöt tai yritykset. Tiedon on oltava luotettavaa, ajantasaista ja helposti saatavilla olevaa.

NEUVONTAPALVELUT

Asiakkaan yksilöllistä kysymyksistä lähtevää tietojen ja neuvojen antamista ja vaihtoehtojen kartoittamista. Neuvontaa voidaan tehdä henkilökohtaisesti tai digitaalisesti, yksilö- tai ryhmäneuvontana.

Tämän mahdollistamiseksi hallitusohjelmaan sisältyy jatkuvan oppimisen uudistus, jossa tarkastellaan mm. koulutuksen tarjontaa, rahoitusta sekä opintojen aikaista toimeentuloa.

OHJAUSPALVELUT

Oppilaanohjaus, opinto-ohjaus, ammatinvalinnan ohjaus, uraohjaus. Lähtökohtana on aina yksilön tarpeiden, elämänhallinnan, voimavarojen, kykyjen ja taitojen kartoittaminen ja asiakkaan tukeminen keskustelujen avulla koulutus- ja työelämän valintojen tekemisessä ja urasuunnitelmissa. Ohjaus edellyttää aina henkilökohtaista vuorovaikutusta.

Jatkuva oppiminen

- Jatkuvalle oppimiselle vastataan tarpeeseen kehittää ja uudistaa osaamista elämän ja työuran eri vaiheissa
- Tämän mahdollistamiseksi hallitusohjelmaan sisältyy jatkuvan oppimisen uudistus, jossa tarkastellaan mm. koulutuksen tarjontaa ja rahoitusta sekä opintojen aikaista toimeentuloa.
- Jatkuvässä oppimisessä tarkastellaan erityisesti työikäisten mahdollisuuksia kehittää osaamista
- Jokainen kehittää osaamistaan työuran aikana (osaamistaso, työllisyysaste ja osallistumisen tasa-arvo kohoavat)
- Kaikilla on työllistymisen ja merkityksellisen elämän edellyttämät tiedot, taidot ja osaaminen.
- Korkeakoulututkinnon suorittaneiden 25–64-vuotiaiden määrä ja osuus kasvaa ja perusasteen jälkeistä tutkintoa vailla olevien 25–64-vuotiaiden määrä ja osuus vähenee.
- **Osaaminen uudistaa työelämää ja työelämä osaamista**

Jatkuva oppiminen

Jatkuvan oppimisen uudistamiseksi hallitusohjelmassa linjataan mm. että

- Eri koulutusasteiden toimintaa, ohjausta ja rahoitusta kehitetään siten, että syntyy työelämälähtöisiä, monimuotoisia koulutuskokonaisuuksia
- Osaamisen tunnistamista ja tunnustamista kehitetään
- Luodaan kattavat elinikäisen ohjaukset palvelut ja tuetaan aliedustettujen ryhmien osallistumista aikuiskoulutukseen
- Lisätään työelämässä muunto-, täydennys- ja erikoistumiskoulutuksia
- Oppisopimuskoulutusta kehitetään uudelleenopetus- ja aikuiskoulutusväylänä
- Korkeakouluja kannustetaan avaamaan koulutustarjontaansa ja kehitetään korkeakoulujärjestelmää jatkuvan oppimisen alustana
- Parannetaan muutosturvalla työntekijöiden osaamista ja työllistymistä
- Työttömien mahdollisuuksia opiskella sivutoimisesti työnhaun ohessa parannetaan
- Opintovapaata ja aikuiskoulutustukea kehitetään
- Selvitetään mahdollisuudet laajentaa työllisyysrahaston tehtäviä
- Kehitetään rakennemuutosten ennakointia

Valtakunnallinen elinikäisen ja jatkuvan oppimisen ohjauksen tavoite, strategiset tavoitteet ja toimenpidesuosituksset 2020-2023

- Saavutettavuus ja asiakaslähtöisyys
- Monialaisuus ja koordinaatio
- Laadukkuus
- Yhdenvertaisuus ja kestävän kehityksen periaatteet
- Digitaalisuus
- Tietoon perustuva
- Jatkuvan oppimisen palvelujärjestelmä uudistetaan
- Keskeisiä toimia ovat elämäntilanteen ja työelämän tarpeet huomioon ottavan koulutustarjonnan lisääminen ja työn ja osaamisen liiton rakenteiden vahvistaminen.
- Vuoteen 2023 mennessä käyttöön otettava digitaalinen kokonaisuus muodostaa jatkuvan oppimisen palvelujen rungon ja alustan.
- Yhteistä osaamista ja erillisosaamista sekä niiden laatua kehitetään jatkuvasti
- Toiminnan luonne: Aidosti yhteinen, monikanavainen kohtaamispaikka ja ennen kaikkea verkostomainen toimintatapa
- Toiminnan resurssit olemassa olevien toimijoiden resurssit ja osaaminen kytketään yhteen
- Ennakointia ja sen hyödyntämistä parannetaan.
- Ohjauksella vahvistetaan eri kohderyhmien tavoittamista työssä ja sen ulkopuolella
- Uudistuksessa on tavoitteena jatkuvan oppimisen pitkäjänteinen, systemaattinen kehittäminen. Pitkäjänteisen kehittämistyön toteutuminen edellyttää, että jatkuvalla oppimiselle määritellään selkeät, visioon pohjautuvat tavoitteet, joita seurataan säännöllisesti. Jatkuvan oppimisen uudistuksen visio ja sen pohjalta asetetut tavoitteet kattavat yhteiskunnan, työelämän ja yksilön. Tarkoituksena on, että eduskunta seuraisi jatkuvan oppimisen tavoitteiden saavuttamista vuosittain.

Toisen asteen koulutuksen painopisteet

- Jatkuvan oppimisen uudistus vaikuttaa merkittävästi toisen asteen ammatilliseen koulutukseen. Tavoite on tukea alueen toimijoita osaavan työvoiman saatavuudessa ja toiminnan kehittämisessä.
- Uudistus tukee myös yksilöitä (työllisiä, työttömiä, työvoiman ulkopuolella olevia) oman työmarkkina-aseman parantamisessa, ylläpitämisessä ja uralla etenemisessä.
- Jatkuvan oppimisen uudet osaamiskokonaisuudet ovat:
 - 1) koulutusasteiden sisältöjä yhdistävät kokonaisuudet
 - 2) kokonaan uudet osaamissisällöt akuuttiin tarpeeseen
 - 3) kohderyhmälle räätälöidyt pedagogiset ratkaisut ja työn ja koulutuksen yhteistoteutukset
- Jatkuva oppimisen ja osaamisen ennakkoinnissa otetaan huomioon osaamistarpeita koskevia selvityksiä, mm. Osaaminen 2035, OPH (osaamisen ennakointifoorumin tulokset). Raportissa käsitellään tulevaisuuden osaamisrakennetta geneeristen osaamisten, yleisten työelämäosaamisten ja kansalaisen digiosaamisten kannalta. Lisäksi osaamistarpeita käsitellään kasvualojen ja tehtävärakenteen näkökulmasta. Raportissa analysoidaan myös jatkuvan oppimisen haasteita.
- Laajennettu oppivelvollisuus on toinen merkittävä uudistus, joka vaikuttaa toisella asteella syksystä 2021. Siinä jokaiselle perusopetuksen päättävälle nuorelle taataan toisen asteen tutkinto, jonka hän voi suorittaa täysin maksuttomasti. Oppivelvollisuuden laajentumiseen liittyy uusi tutkintokoulutukseen valmentava koulutus, TUVA. Se yhdistää perusopetuksen lisäopetuksen (kymppiluokka), lukiokoulutukseen valmistavan koulutuksen (LUVA) ja ammatilliseen koulutukseen valmentavan koulutuksen (VALMA) yhtenäiseksi nivelvaiheen koulutuskokonaisuudeksi. Uusi koulutus alkaa 1.8.2022.

Vapaa sivistystyö

- Kansalaisopistot, kansanopistot, kesäyliopistot, opintokeskukset ja urheiluopistot kantavat vastuuta elinikäisen oppimisen tavoitteiden toteutumisesta kaikkien väestöryhmien osalta. Vapaan sivistystyön oppilaitokset tarjoavat mahdollisuuden jatkuvaan ja elinikäiseen oppimiseen järjestämällä monimuotoisesti opintoja eri aloilta. Osa vapaan sivistystyön oppilaitoksista järjestää lisäksi perusopetusta, lukiokoulutusta, ammatillista koulutusta ja taiteen perusopetusta. Oppilaitosmuodosta riippuen opiskella voi kokopäiväisesti tai suorittaen yksittäisiä kursseja tai opintokokonaisuuksia.
- Oppilaitokset voivat koulutustehtävässään painottaa alueellisia ja paikallisia koulutustarpeita, erityisiä koulutustehtäviään, kasvatustavoitteitaan tai arvo- ja aatetaustaansa.
- Vapaana sivistystyönä järjestettävä koulutus on omaehtoista. Sen tavoitteena on edistää ihmisten monipuolista kehittymistä, hyvinvointia sekä kansanvaltaisuuden, moniarvoisuuden, kestävän kehityksen, monikulttuurisuuden ja kansainvälisyyden toteutumista. Vapaassa sivistystyössä korostuu omaehtoinen oppiminen, yhteisöllisyys ja osallisuus.
- Osana jatkuvan oppimisen uudistusta myös vapaassa sivistystyössä hankittu osaaminen tunnustetaan ja tunnustetaan jatkossa paremmin osaamisperusteisen kuvauksen ja arvioinnin myötä. Osa vapaana sivistystyönä järjestetyistä opinnoista on jatkossa vietävissä myös Koski-tietovarantoon oppilaitoksen päättäessä itse opinnoista, jotka tietovarantoon viedään.

Ohjelmakausi 2021 - 2027

Rakennerahastokauden valmistelussa elinikäinen oppiminen ja jatkuva oppiminen ovat vahvasti mukana.

- Palvelujärjestelmää kehitetään siirtymä- ja muutosvaiheen tukielementtejä paremmin hyödyntäviksi
- Koulutuksen ja työelämän nivelvaiheita sekä työstä työhön välisiä siirtymiä sujuvoitetaan ja nopeutetaan
- Koulutusjärjestelmää ja eri koulutussektoreita kehitetään saumattomaksi kokonaisuudeksi
- Muuttuvan työelämän vaatimukset lisäävät jokaisen oman osaamisen päivittämisen ja olemassa olevan osaamisen todentamisen merkitystä
- Jatkuva oppiminen helpottaa osaavan työvoiman saatavuutta, kasvattaa työvoiman tuottavuutta ja parantaa työorganisaatioiden johtamista

2. ELINIKÄISEN OHJAUKSEN JA JATKUVAN OPPIMISEN VISIO ETELÄ-POHJANMAALLA

ELO (visio) = OSAAVA ETELÄ-POHJANMAA

Eteläpohjalaiset hyödyntävät monikanavaisia ohjauspalveluja koulutus- ja urasuunnitteluunsa elämänsä kaikissa vaiheissa ja työelämä saa tukea henkilöstönsä osaamisen kehittämiseen.

- ELO-toiminnan tuloksena syntyy jatkuvasti kehittyvä maakunnallinen elinikäisen ohjauksen toimintamalli ja yhteistyöverkosto.
- Verkosto ylittää oppilaitos- ja hallinnonalarajat ja eri sidosryhmät toimivat yhteistyössä keskenään laadukkaan ohjauksen toteuttamiseksi.
- Elinikäisen ohjauksen keskiössä ovat eri elämäntilanteissa olevat asiakkaat, jotka tunnistavat maakunnan neuvonta- ja ohjauspalvelut saaden myös opastusta ja tukea niiden käytössä.
- ELO-ryhmä ennakoi, tunnistaa ja reagoi tuleviin toimintaympäristön muutoksiin ja ohjauksen tarpeisiin. Tavoitteena on pysyä vahvasti mukana digitalisaation kehityksessä. Keskiössä ovat palvelujen hyvä saavutettavuus, esimerkiksi ohjauksen verkkoalustat.

3. ETELÄ-POHJANMAAN ELO-TOIMINNAN
JA JATKUVAN OPPIMISEN STRATEGISET
TAVOITTEET JA PAINOPISTEET

Etelä-Pohjanmaan Elinikäisen Ohjauksen Yhteistyöryhmän (ELO- ryhmä) tavoitteena on:

- Edistää ja kehittää ohjaus- ja neuvontapalveluiden tuottajien verkostoa, yhteistyötä ja osaamista alueella ottaen huomioon uudet palvelut, toimintamallit ja rahoitus.
- Edistää ohjauspalveluiden saatavuutta ja laatua Etelä-Pohjanmaalla
- Tukea digitaalisten tieto-, neuvonta- ja ohjauspalveluiden kehittämistyötä osana valtakunnallisesti rakennettavia palveluja
- Edistää koulutuksen järjestäjien keskinäistä ja työelämän kanssa käytävää vuorovaikutusta, työelämässä oppimista sekä sen uusia käytänteitä
- Pyrkiä erilaisin kehittämistoimin vähentämään koulutuksen keskeyttäneiden sekä koulutuksen ja työelämän ulkopuolelle jäävien nuorten määrää - erityinen tuki
- Maahanmuuttajien ura- ja koulutuspolkujen rakentaminen - työperusteisen maahanmuuton edistäminen
- Tuoda esiin ohjausosaamisen kehittämis- ja täydennyskoulutustarpeita
- Seurata ja arvioida ELO- strategian toteutumista ja päivittää sitä
- Tehdä kannanottoja ja esityksiä jatkuvan oppimisen palveluihin liittyen.
- Kansainvälinen näkökulma ohjausmallien ja menetelmien kehittämisessä otetaan huomioon kaikissa tavoitteissa esim. tutkimukset ja hankkeiden tulokset.

ETELÄ-POHJANMAAN ELO-TOIMINNAN JA JATKUVAN OPPIMISEN STRATEGISET TAVOITTEET JA PAINOPISTEET ELINIKÄISEN OPPIMISEN POLULLA

VARHAISKASVATUS

- Asiakaslähtöiset, monipuoliset varhaiskasvatuspalvelut
- Varhaiskasvatuksen pedagoginen merkitys
- Tukea tarvitsevien lasten kohtaaminen ja varhainen tukeminen
- Syrjäytymisen ehkäisyn tukitoimet, erityisesti perheiden tukeminen
- Moniammatillisen verkostoyhteistyön syventäminen

ESIOPETUS

- Tasa-arvoinen esiopetus
- Tukea tarvitsevien lasten kohtaaminen ja tukeminen
- Syrjäytymisen ehkäisyn tukitoimet
- Tunne- ja vuorovaikutustaidot

PERUSOPETUS

- Yrittäjämäisen toimintatavan ja itseohjautuvuuden tukeminen
- Tukea tarvitsevien lasten ja nuorten kohtaaminen ja tukeminen
- Syrjäytymisen ehkäisyn tukitoimet
- Tunne- ja vuorovaikutustaidot

TOINEN ASTE

- Laajennettu oppivelvollisuus alkaen syksy 2021
- Jatkuvan oppimisen palvelut ja ennakointi osaamistarpeista
- Aikuisten osallistumisasteen nostaminen osaamispalveluissa ja sitä tukeva hakeva toiminta. Kohteena koulutuksessa aliedustetut tahot, jotka eivät päivitä osaamistaan, vaikka esim. työuraa on jäljellä (esim. teknologia-alalla työskentelevät miehet). Tavoitteena myös ilman tutkintoa tai vanhentuneen tutkinnon omaavien saaminen koulutukseen.
 - Sähköinen palveluportaali jatkuvan oppimisen näkyvyyden parantamiseksi. Oppimispalveluita on vaikea löytää (lyhyet täydennyskoulutukset, ei –tutkintoon johtava koulutus). Rahoitus uudesta palvelukeskuksesta.
- Uudenlaiset koulutustuotteet ja osaamissisällöt; eri kouluasteiden rajoja rikkovat koulutukset ja osaamisten yhdistämiset, jotka täydentävät olemassa olevaa.
- Kansalaisten digitaitojen vahvistaminen ja työelämäosaamisista: 1) asiakaslähtöinen palveluiden kehittämisosaaminen, 2) digitaalinen osaaminen ja 3) geneerisenä osaamisena kestävän kehityksen vahvistaminen
- Työpaikalla tapahtuvan oppimisen edistäminen, oppisopimuksen nouseva rooli

KORKEA-ASTE

Vetovoimaisen ja monipuolisen osaamistarpeisiin vastaavan koulutuksen kasvattaminen

- Jatkuvan oppimisen palvelut vastaavat työelämän osaamistarpeisiin, työikäisten osaamisen kehittämiseen sekä koulutustason nostamiseen Etelä-Pohjanmaalla.
- Otetaan käyttöön digitaalisia palvelumalleja ja mahdollistetaan yhä joustavampia koulutusmahdollisuuksia
- Uusien koulutusavausten tekeminen (mm. joustavat opintopolut, uudet AMK/YAMK/maisteri/ DI-ohjelmat) keskitetään osaamisen painopistealueille. Laatu ja sisällöt kilpailukykyisiä niin kansallisesti kuin kansainvälisesti.
- Kasvatetaan kansainvälisten opiskelijoiden määrää ja edistetään kv-opiskelijoiden integrointia alueella
- Lisätään tulevaisuustarpeiden ennakointityötä ja tiedon analysointia
- Edistetään aktiivisesti koulutuksen, tutkimuksen ja elinkeinoelämän välistä yhteistyötä

Vapaan sivistystyön toimijat

- laaja-alainen opintotarjonta koko maakunnan väestölle, opintojen saavutettavuus iästä, sosiaalisesta asemasta tai asuinpaikasta riippumatta
- avoimen yliopiston laaja tarjonta väylänä yliopistoon tai täydennyskoulutuksena huomioiden oman yliopiston puuttuminen maakunnasta
- maahanmuuttajien lukutaito- ja omaehtoinen kotoutumiskoulutuksen laaja ja alueellisesti kattava tarjonta, erityisesti työperäisen maahanmuuton näkökulmasta
- kulttuurimaakunnan ylläpitäminen ja kehittäminen eri taidealojen laaja-alaisena opetuksena
- erityisryhmien huomioiminen opintotarjonnassa
- Aikuisten työelämä- ja perustaitoja tukevan koulutuksen järjestäminen alueelliset ja paikalliset koulutustarpeet huomioiden
- Opetustarjonnassa mukana myös osaamisperusteisesti laadittuja, Koski-tietovarantoon vietäviä kursseja ja koulutuskokonaisuuksia

Työelämä -toimijat

- Toimivat yhteistyömuodot työvoima- ja elinkeinopalveluissa (TE-Toimisto, ELY-Keskus)
- Työllisyyden kuntakokeilut osana yhteistyöverkostoa
- Jatkuvan oppimisen ja työllisyyden palvelukeskus
- Työpaikalla ja työelämässä tapahtuva oppiminen keskeisenä kehittämiskohteena
- Monipuolistuvat koulutus- ja osaamisen kehittämisen polut
 - Oppisopimus
 - Uudenlaiset mallit koulutuksen kehittäjänä (työn ja oppimisen vuoropuhelu)
 - Osaamistason kehittäminen työelämässä
 - Alanvaihtomahdollisuudet
- Osaavan työvoiman saatavuus ja turvaaminen
- Työelämän erityiskysymykset huomioon työvoiman saatavuuden haasteissa
 - Työperäinen maahanmuutto
 - Ulkomainen työvoiman saaminen ja sitouttaminen sekä osaamisen kehittäminen
 - Ennakoiva ja kehittyvä toimialan työvoiman turvaaminen työvoimapula-aloilla
 - Reuna-alueiden työvoiman turvaaminen
- Erityisryhmät huomioon
 - osatyökykyiset
 - Muut erityisryhmät - erilaiset oppijat

4. ETELÄ-POHJANMAAN ELO-TOIMINNAN JA JATKUVAN OPPIMISEN TOIMENPITEET

ETELÄ-POHJANMAAN ELO-TOIMINNAN JA JATKUVAN OPPIMISEN TOIMENPITEET

ELINIKÄISEN-JATKUVAN OHJAUKSEN TOIMENPITEET

Edellä kuvatun pohjalta muodostetaan strategiset ELO-toiminnan teemat. Erityisesti huomioidaan 1) tiivis yhteistyö v. 2021 aloittavan jatkuvan oppimisen ja työllisyyden palvelukeskuksen kanssa sekä 2) oppivelvollisuuden laajentuminen

1. Osaamis- ja työvoimatarpeiden ennakointi (pitkän ja lyhyen aikavälin ennakointi)
2. Hakeva toiminta ja osallistumisasteen nostaminen osaamispalveluihin niissä aliedustettuina olevien kohdalla
3. Uudenlaisten koulutustuotteiden innovointi ja sillat eri asteiden välillä
4. Sujuvat siirtymät työhön ja koulutukseen sekä työmarkkinoiden sisällä
5. Kansalaisen ja työelämässä olevien digitaitojen ja kestävän kehityksen vahvistaminen
6. Osaamisen tunnistaminen ja tunnustaminen
7. Työn muutoksesta aiheutuvat osaamisen kehittämisen tarpeet (tunnistaminen - työelämäyhteydet)

ELO-STRATEGIA

OHJAUSOSAAMISEN YLLÄPITÄMINEN JA KEHITTÄMINEN, LAADUKAS OHJAUS-TOIMENPITEET

- Hyödynnetään tehtyjä osaamisselvityksiä, -barometreja ja -kartoituksia
- Täydennyskoulutukset
- Koulutustapahtumat
- Kaikilla kanavilla tapahtuvan neuvonnan käyttöönotto
- Ohjaajaverkoston kehittäminen ja ylläpito
- Osaamismerkit ja verkko-opinnot, mm. uraohjaajan verkko-opinnot ja osaamismatkalla – konseptin käyttöönotto opiskelijoilla

JATKUVAN OPPIMISEN TOIMENPITEET

- Panostetaan työssä olevien osaamisen kehittämiseen ja vastataan työelämän osaamistarpeisiin tarvelähtöisellä ja monipuolisella koulutustarjonnalla
- Vakiinnutetaan yhteistyötä yli oppilaitosrajojen
- Edistetään lyhytkestoisia ja pieniä osaamiskokonaisuuksia pidempikestoisten koulutusten rinnalla ja signaalina jatkuvaan oppimiseen
- Kehitetään jatkuvan oppimisen räätälöityjä palveluita
- Koulutusportaot
- Huomioidaan jatkuvassa oppimisessa aliedustettujen ryhmien tarpeet

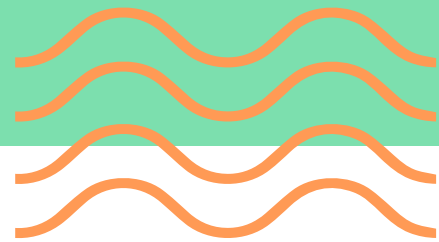

ELO-VERKOSTON TOIMIJAT JA KOKOONPANO

Ohjaus on monialaista ja koordinoitua yhteistyötä. ELO-verkostossa ovat mukana:

- Aluehallintovirasto
- Etelä-Pohjanmaan ELY-keskus
- Etelä-Pohjanmaan työ- ja elinkeinotoimisto
- Sedu ja Sedu Education Oy
- Etelä-Pohjanmaan Opisto
- Lapuan kansalaisopisto
- Etelä-Pohjanmaan korkeakouluyhdistys
- Seinäjoen Ammattikorkeakoulu Oy
- Suomen yrittäjäopisto
- Järviseudun ammatti-instituutti
- Seinäjoen yliopistokeskus UCS
- Etelä-Pohjanmaan liitto
- Alueen työllisyyden kuntakokeilut:
- Seinäjoen ja Ilmajoen työllisyyden kuntakokeilu
- Etelä-Pohjanmaan seudun työllisyyden kuntakokeilu
- MTK-Etelä-Pohjanmaa
- STTK
- Akava
- Etelä-Pohjanmaan Yrittäjät
- Kauhavan kaupunki
- Teuvan kunta
- Kauhajoen kaupunki
- Seinäjoen kaupunki
- Alavuden Kehitys Oy
- Seinäjoki, Maahanmuuttoasioiden koordinaatiotoiminta
- JPYP Järvipohjanmaa yrityspalvelut
- Suupohjan koulutuskuntayhtymä

LIITTEET JA LINKIT

- Maakuntaohjelma 2021 ->
- [ELO-tori, valtakunnallinen ja alueellinen elinikäisen ohjauksen sivusto \(peda.net\)](#)
- <https://peda.net/hankkeet/elotori/ef> -> ELO- Foorumin 2020 - 23 sivusto
- <http://www.elo-opas.fi/>
- [Vokes – Valtakunnallinen ohjausalan osaamiskeskus \(evokes.fi\)](#)
- [ELGPN European Lifelong Guidance Policy Network \(elgpn.eu\)](#)
- [Elinikäisen ohjauksen strategia 2020-2023 ELO-foorumi \(julkaisut.valtioneuvosto.fi\)](#)
- <https://peda.net/hankkeet/elotori/ef/esitykset/etm2l/eeosp2dl> -> Diaesitys ELO strategiasta 2020 –2023
- [Elinikäisen ohjauksen kehittämisen strategiset tavoitteet –asiakirja \(julkaisut.valtioneuvosto.fi\)](#) (OKM/2011)
- [Linjaukset ohjauspalveluiden monialaisuudesta \(peda.net\)](#)
- [Ajankohtaista elinikäisestä ohjauksesta, uutiskirje \(peda.net\)](#)
- [Ohjaamo \(ohjaamot.fi\)](#)
- [Kohtaamo \(kohtaamo.info\)](#)
- [Suotuisa suunta - TE-psykologien ja muun ohjausväen mietteitä ammatinvalinnasta, työelämän valinnoista ja koulutuksesta \(suotuisasuunta.blogspot.com\)](#)
- <https://www.yrittajat.fi/suomen-yrittajat/tutkimukset/pk-yritysbarometrit/pk-yritysbarometri-12021-642333> -> Pk-yritys barometri
- Sitran valtakunnallinen oppilaitoksien ja työelämän tutkimus (linkki tähän www.sitra.fi)
- <https://www.sitra.fi/tapahtumat/nain-yhdeksan-alueen-yritykset-ajattelevat-alueensa-oppilaitosyhteistyosta-ja-osaamisen-tarpeista/>
- OKM, Jatkuva oppiminen: <https://minedu.fi/jatkuva-oppiminen> Valtioneuvosto (2020)
- Jatkuvan oppimisen parlamentaarisen uudistuksen linjaukset. Osaaminen turvaa tulevaisuuden. Valtioneuvoston julkaisuja 2020:38
- https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/162614/VN_2020_38.pdf?sequence=1&isAllowed=y